

ANNA MAJCHRZAK, JOANNA STANISŁAWSKA¹

ZRÓŻNICOWANIE POZIOMU ŻYCIA GOSPODARSTW DOMOWYCH WEDŁUG GRUP SPOŁECZNO-EKONOMICZNYCH I ICH WIELKOŚCI

Abstrakt. W pracy przedstawiona została ocena poziomu życia gospodarstw domowych wyodrębnionych według grup społeczno-ekonomicznych i liczby osób w Polsce w 2006 roku. Do pomiaru wykorzystano miernik syntetyczny oparty na metodzie TOPSIS. Przeprowadzona analiza wykazała znaczne zróżnicowanie poziomu życia gospodarstw domowych. Największą jego wartością cechowały się gospodarstwa pracujące na własny rachunek, liczące do pięciu osób, oraz pracowników, liczące do dwóch osób. Natomiast najniższy poziom życia zaobserwowano w dwuosobowych gospodarstwach rolników oraz najbardziej licznych gospodarstwach emerytów i rencistów. Duże zróżnicowanie w poziomie zaspokojenia potrzeb w zakresie poszczególnych dóbr i usług może generować odmienne zachowania jednostek, prowadzić do marginalizacji społecznej i powstawania grup o charakterze patologicznym, niemających szans na właściwy udział w życiu społecznym.

Słowa kluczowe: poziom życia, gospodarstwo domowe, metoda TOPSIS

WPROWADZENIE

Gospodarstwo domowe jest mikrojednostką, która produkuje dobra, gromadzi środki pieniężne, rzeczowe oraz dysponuje nimi i organizuje proces konsumpcji. Celem jego działalności jest zaspokajanie potrzeb domowników poprzez dążenie do zagwarantowania im jak najwyższego poziomu życia. Cel ten jest jedną ze swoistych cech gospodarstwa, wyróżniającą je spośród innych jednostek gospodarujących. Do jego osiągnięcia gospodarstwo domowe angażuje informacje i środki stanowiące swoje zasoby [Żelazna i in. 2002, s. 30].

¹ Autorki są pracownikami naukowymi Uniwersytetu Przyrodniczego w Poznaniu (e-mail: majchrzak@up.poznan.pl; stanislawska@up.poznan.pl).

Poziom życia ludności jest szeroką i wieloaspektową kategorią społeczno-ekonomiczną, która jest przedmiotem zainteresowania między innymi: ekonomistów, polityków, demografów i psychologów. Stanowi on wyznacznik rozwoju społecznego danej zbiorowości. Ocena poziomu życia ludności jest cennym źródłem informacji dla organów i instytucji rządowych, organizacji pozarządowych oraz firm ubezpieczeniowych.

Przez poziom życia należy rozumieć stopień zaspokojenia materialnych i kulturalnych potrzeb społeczeństwa, realizowanych przez konsumpcję dóbr i usług. Poziom życia w skali gospodarstwa domowego² oznacza stopień zaspokojenia potrzeb, wynikający z użytkowania przedmiotów konsumpcji. Podstawowe elementy wyodrębniane w pojęciu poziomu życia to zaspokojenie potrzeb w zakresie wyżywienia, zdrowia, edukacji, kultury i rekreacji, warunków mieszkaniowych oraz możliwości komunikacyjnych [Żelazna i in. 2002, s. 25].

Celem artykułu jest ocena poziomu życia gospodarstw domowych różnej wielkości oraz należących do różnych grup społeczno-ekonomicznych w Polsce w 2006 roku za pomocą konstrukcji syntetycznego miernika poziomu życia zbudowanego przy użyciu metody TOPSIS (Technique for Order Preference by Similarity to an Ideal Solution).

W pierwszej części artykułu przedstawiono metodę TOPSIS, która posłużyła do klasyfikacji jednostek agregatowych według poziomu ich życia, natomiast w drugiej części dokonano typologii jednostek agregatowych oraz charakterystyki poszczególnych klas typologicznych.

MATERIAŁY BADAWCZE

W pracy wykorzystano dane pochodzące z badań budżetów gospodarstw domowych przeprowadzonych przez Główny Urząd Statystyczny w 2006 roku. Badanie to prowadzone było metodą reprezentacyjną, która daje możliwość uogólniania uzyskanych wyników na wszystkie gospodarstwa domowe w kraju. Badanie budżetów gospodarstw domowych pełni ważną rolę w analizach poziomu życia ludności, jest bowiem jedynym źródłem informacji o dochodach, wydatkach, spożyciu ilościowym żywności oraz o wyposażeniu gospodarstw w trwałe dobra konsumpcyjne. Na podstawie danych z budżetów gospodarstw domowych utworzono następujące jednostki agregatywne: 1-, 2-, 3-, 4-, 5-, 6- i więcej osobowe gospodarstwa domowe pracowników, rolników, pracujących na własny rachunek oraz emerytów i rencistów. Jedynie w grupie gospodarstw domowych pracujących na własny rachunek oraz rolników nie uwzględniono

² Gospodarstwo domowe jest mikrojednostką, która produkuje dobra, gromadzi środki pieniężne, rzeczowe oraz dysponuje nimi i organizuje proces konsumpcji. Celem działalności gospodarstwa domowego jest zaspokajanie potrzeb domowników poprzez dążenie do zagwarantowania im jak najlepszego poziomu życia. Cel ten jest jedną ze swoistych cech gospodarstwa domowego, wyróżniającą je spośród innych jednostek gospodarujących. Do jego osiągnięcia gospodarstwo domowe angażuje informacje i środki stanowiące zasoby gospodarstwa domowego [Żelazna i in. 2002, s. 30].

³ Główny Urząd Statystyczny nie podaje informacji na temat jednoosobowych gospodarstw domowych pracujących na własny rachunek oraz rolników.

gospodarstw jednoosobowych³. W ten sposób analizie poddano 22 grupy gospodarstw domowych.

METODA TOPSIS

TOPSIS jest to jedna z metod porządkowania liniowego obiektów (np. gospodarstw domowych) według określonego kryterium, w tym przypadku poziomu życia gospodarstw domowych. Za pomocą metody TOPSIS skonstruowano syntetyczny miernik poziomu życia, który wyznaczono w kilku etapach [Wysocki 2008, s. 38–41].

W etapie pierwszym na podstawie przesłanek merytorycznych dokonano wyboru cech prostych, opisujących poziom życia gospodarstw domowych. Wybrano je w sposób, aby reprezentowały różne grupy potrzeb: wyżywienie, zdrowie, edukację, kulturę i rekreację, warunki mieszkaniowe, zagospodarowanie materialne oraz transport i łączność [Pośpiech i Warzecha 2000, s. 287]. Zaproponowano następujący zestaw cech:

- żywność (udział wydatków na żywność w dochodzie rozporządzalnym⁴ w %),
- pieczywo (spożycie pieczywa w kg/m-c/os),
- wyposażenie mieszkania (udział wydatków na wyposażenie mieszkania i prowadzenie gospodarstwa domowego w wydatkach ogółem w %),
- użytkowanie mieszkania (udział wydatków na użytkowanie mieszkania i nośniki energii w wydatkach ogółem w %),
- edukacja (udział wydatków na edukację w wydatkach ogółem w %),
- wykształcenie (udział osób z wykształceniem wyższym w %),
- zdrowie (udział wydatków na zdrowie w wydatkach ogółem w %),
- transport (udział wydatków na transport w wydatkach ogółem w %),
- łączność (udział wydatków na łączność w wydatkach ogółem w %),
- kultura i rekreacja (udział wydatków na kulturę i rekreację w wydatkach ogółem w %),
- restauracje i hotele (udział wydatków na restauracje i hotele w wydatkach ogółem w %),
- samochód (wyposażenie gospodarstw w samochód w % danej grupy gospodarstw domowych),
- komputer (wyposażenie gospodarstw w komputer osobisty w % danej grupy gospodarstw domowych),
- zmywarka (wyposażenie gospodarstw w zmywarkę do naczyń w % danej grupy gospodarstw domowych).

W celu eliminacji cech nadmiernie ze sobą skorelowanych wykorzystano macierz odwrotną współczynników korelacji między poszczególnymi cechami. Na podstawie wartości elementów diagonalnych tej macierzy⁵ usunięto trzy cechy: „pieczy-

⁴ Główny Urząd Statystyczny dopuszcza zamienne stosowanie kategorii dochodu rozporządzalnego i wydatków na towary i usługi konsumpcyjne [Metodyka badań.. 1999].

⁵ Jeżeli cecha jest nadmiernie skorelowana z pozostałymi, to elementy diagonalne macierzy odwrotnej do macierzy korelacji R znacznie przekraczają wartość 10 [Wysocki i Lira 2005, s. 175].

TABELA 1. Podstawowe statystyki charakteryzujące cechy proste opisujące poziom życia gospodarstw domowych pogrupowanych w zależności od ich wielkości oraz przynależności do różnych grup społeczno-ekonomicznych ludności w Polsce w 2006 roku

Jednostka agregatowa	Cecha [%]										
	Żywność	Wyposażenie mieszkania	Użytkowanie miesznia	Edukacja	Wykształcenie	Zdrowie	Transport	Łączność	Kultura i rekreacja	Restauracje i hotele	Zmywarka
Prac1	17,44	5,90	21,87	1,16	38,20	3,05	8,82	5,36	8,89	4,54	4,70
Prac2	19,19	5,82	18,53	1,23	24,20	4,27	11,09	5,39	7,74	7,74	7,00
Prac3	21,71	5,36	18,01	2,18	17,80	3,78	10,71	5,36	7,95	2,27	9,30
Prac4	23,63	5,26	17,78	2,27	12,30	3,43	10,59	5,37	8,27	1,95	9,70
Prac5	26,09	4,93	18,42	1,62	7,30	3,54	10,05	5,19	6,97	1,69	7,20
Prac6	28,50	4,98	18,12	1,71	3,90	3,41	8,17	4,83	5,84	2,15	5,50
Rol2	28,06	5,06	24,25	0,07	2,00	3,67	7,12	4,60	2,72	2,72	2,20
Rol3	35,63	5,50	17,15	0,97	4,10	4,62	10,14	4,76	3,73	0,45	3,50
Rol4	27,75	6,08	15,26	1,19	3,70	3,26	9,92	4,93	5,01	0,76	4,60
Rol5	27,17	5,82	16,27	1,57	2,70	3,10	12,07	4,52	4,80	0,78	5,40
Rol6	29,62	4,94	14,28	1,13	2,10	3,68	13,64	4,39	4,90	0,50	4,30
EiR1	26,26	4,54	26,93	0,01	10,20	9,81	2,64	4,98	5,69	1,72	1,30
EiR2	26,43	4,44	22,31	0,18	9,90	8,86	6,12	4,50	5,45	5,45	3,40
EiR3	27,33	4,77	22,33	1,27	8,00	6,09	6,24	4,84	5,94	0,83	3,30
EiR4	28,82	5,21	20,37	1,25	6,40	4,94	6,56	5,04	5,88	1,06	3,90
EiR5	30,36	4,58	18,36	1,30	3,30	4,67	8,73	5,09	5,51	0,83	3,60
EiR6	32,91	4,17	18,29	0,83	2,50	5,07	6,67	4,53	5,50	1,00	1,60
Pracwr2	18,54	4,92	17,77	0,43	23,80	4,06	10,20	5,67	9,31	9,31	18,00
Pracwr3	16,43	5,57	16,98	2,25	22,50	3,33	11,35	5,68	9,53	3,15	23,90
Pracwr4	20,73	5,72	16,38	2,53	14,80	3,30	11,42	6,05	9,82	2,33	25,90
Pracwr5	23,68	5,60	17,19	1,90	10,80	3,43	9,24	5,68	9,69	2,56	19,80
Pracwr6	23,97	4,40	16,25	1,71	5,90	3,45	11,13	6,29	7,11	1,79	16,90
Min	16,43	4,17	14,28	0,01	2,00	3,05	2,64	4,39	2,72	0,45	1,30
	Pracwr3	EiR6	Rol6	EiR1	Rol2	Prac1	EiR1	Rol6	Rol2	Rol3	EiR1
Mediana	26,34	5,13	18,06	1,26	7,65	3,67	9,99	5,07	5,91	1,87	5,05
Max	35,63	6,08	26,93	2,53	38,20	9,81	13,64	6,29	9,82	9,31	25,90
	Rol3	Rol4	EiR1	Pracwr4	Prac1	EiR1	Rol6	Pracwr6	Pracwr4	Praqcwr2	Pracwr4
Współczynnik zmienności	19,53	10,56	16,29	54,33	87,46	40,33	27,27	10,09	30,33	92,06	88,48

Oznaczenie grup gospodarstw domowych (jednostek agregatowych): Prac – gospodarstwo domowe pracowników, Rol – gospodarstwo domowe rolników, EiR – gospodarstwo domowe emerytów i rencistów, Pracwr – gospodarstwo domowe pracujących na własny rachunek, liczby 1, 2, 3, 4, 5, 6 oznaczają liczbę osób w gospodarstwie domowym, w tym 6 – 6 i więcej.

Źródło: Na podstawie *Budżetów gospodarstw...* [2007].

wo” oraz „komputer” i „samochód”. Ostatecznie do analizy przyjęto 11 cech prostych, z czego tylko „żywność” oraz „użytkowanie mieszkania” uznane zostały za destymulanty poziomu życia (pozostałe zmienne to stymulanty) – tabela 1.

W etapie drugim ujednociono charakter cech poprzez przekształcenie destymulant w stymulanty oraz sprowadzono wartości wszystkich cech do porównywalności (unitaryzacja wartości cech prostych).

W następnych etapach obliczono odległość euklidesową poszczególnych jednostek agregatowych od wzorca i antywzorca rozwoju, wyznaczono wartość cechy syntetycznej⁶ oraz dokonano uporządkowania liniowego i klasyfikacji wyodrębnionych grup gospodarstw domowych pod względem poziomu życia. Klasyfikacji dokonano, opierając się na kryterium statystycznym wykorzystującym średnią arytmetyczną i odchylenie standardowe z wartości syntetycznego miernika.

KLASYFIKACJA GOSPODARSTW DOMOWYCH WYODRĘBNIONYCH W ZALEŻNOŚCI OD ICH WIELKOŚCI ORAZ PRZYNALEŻNOŚCI DO RÓŻNYCH GRUP SPOŁECZNO-EKONOMICZNYCH LUDNOŚCI WEDŁUG WARTOŚCI SYNTECZNEGO MIERNIKA POZIOMU ŻYCIA LUDNOŚCI

Na podstawie znormalizowanych cech prostych wyznaczono wartości syntetycznego miernika i następnie dokonano klasyfikacji wyodrębnionych jednostek agregatowych ze względu na poziom życia ludności (tabela 2).

TABELA 2. Uporządkowanie liniowe i klasyfikacja gospodarstw domowych pogrupowanych w zależności od ich wielkości oraz przynależności do różnych grup społeczno-ekonomicznych ludności według wartości syntetycznego miernika poziomu życia

Wartości graniczne syntetycznego miernika	Poziom życia	Klasa typologiczna	Wartości syntetycznego miernika poziomu życia dla wyodrębnionych grup gospodarstw domowych ^a
Powyżej 0,55	wysoki	I	Pracwr3 (0,645), Pracwr4 (0,636), Pracwr2 (0,597), Prac2 (0,592), Pracwr5 (0,566), Prac1 (0,551)
0,55–0,44	średni wyższy	II	Prac3 (0,535), Prac4 (0,513), Pracwr6 (0,506)
0,4–0,31	średni niższy	III	Rol4 (0,426), Prac5 (0,424), Rol5 (0,421), Rol6 (0,392), Prac6 (0,372), EiR2 (0,358), Rol3 (0,349), EiR4 (0,347), EiR5 (0,340), EiR3 (0,324), EiR1 (0,323),
Poniżej 0,31	niski	IV	EiR6 (0,269), Rol2 (0,228)

^a Oznaczenia jak w tabeli 1.

Źródło: Na podstawie *Budżetów gospodarstw...* [2007].

Klasę pierwszą utworzyło sześć jednostek agregatowych: dwu-, trzy-, cztero- oraz pięcioosobowe gospodarstwa domowe, których głównym źródłem utrzy-

⁶ Wartości syntetycznego miernika poziomu życia gospodarstw domowych wyznaczono na podstawie metody TOPSIS. Większe wartości miernika $q_i \in [0,1]$ świadczą o wyższym poziomie życia i -tego gospodarstwa.

mania była praca na własny rachunek oraz jedno- i dwuosobowe gospodarstwa domowe pracowników (tabela 2). Klasa ta odznaczała się najmniejszym udziałem wydatków na żywność w dochodzie rozporządzalnym (tabela 3). Potrzeby żywnościowe uznawane są za elementarne w hierarchii potrzeb człowieka. Pierwsze prawo Engla mówi, iż wraz ze wzrostem dochodów zmniejsza się udział wydatków na żywność w dochodzie rozporządzalnym [Gutkowska i in. 2001, s. 95–96]. Zgodnie z tym prawem w gospodarstwach domowych należących do klasy pierwszej wystąpiła najkorzystniejsza sytuacja finansowa. Ponadto warto zwrócić uwagę, iż wraz ze wzrostem liczby osób w gospodarstwie domowym zwiększał się udział wydatków na żywność w dochodzie rozporządzalnym. Wyjątek stanowiły trzyosobowe gospodarstwa pracujących na własny rachunek, gdzie udział wydatków na żywność był mniejszy niż w gospodarstwach dwuosobowych (tabela 1).

TABELA 3. Wewnątrzklasowe wartości cech – cząstkowych mierników poziomu życia gospodarstw domowych, pogrupowanych w zależności od ich wielkości oraz przynależności do różnych grup społeczno-ekonomicznych ludności (wartości mediany)

Cechy [%]	Klasa				Ogółem
	I	II	III	IV	
Żywność	18,86	23,63	27,75	30,49	26,34
Wyposażenie mieszkania	5,66	5,26	4,94	4,62	5,13
Użytkowanie mieszkania	17,48	17,78	18,36	21,27	18,06
Edukacja	1,57	2,18	1,25	0,45	1,26
Wykształcenie	23,15	12,30	4,10	2,25	7,65
Zdrowie	3,38	3,45	4,62	4,37	3,67
Transport	10,75	10,71	8,73	6,89	9,99
Łączność	5,67	5,37	4,84	4,57	5,07
Kultura i rekreacja	9,42	7,95	5,51	4,11	5,91
Restauracje i hotele	3,84	1,95	0,83	1,86	1,87
Zmywarka	18,90	9,70	3,90	1,90	5,05

Źródło: Na podstawie: *Budżetów gospodarstw...* [2007].

Liczne badania ekonomiczne i socjologiczne wskazują na istotny wpływ poziomu wykształcenia na poziom życia ludności. Poziom i rodzaj wykształcenia staje się coraz bardziej wymiernym w pieniądzu środkiem podnoszenia pozycji rynkowej, poszerzania możliwości i realizacji aspiracji materialnych. Opłacalność inwestowania w kształcenie potwierdzają również wyniki badania opinii na ten temat [Sikorka 1998, s. 112]. Zaobserwowano silną korelację ujemną pomiędzy udziałem wydatków na żywność a poziomem wykształcenia ($-0,86$) oraz udziałem wydatków na rekreację i kulturę w dochodzie rozporządzalnym ($-0,83$)⁷. Implikowało to najwyższy na tle pozostałych grup odsetek osób z wykształceniem wyższym oraz udział wydatków na kulturę i rekreację wśród jednostek agregatowych tej klasy (tabela 3). Warto także zauważyć, iż udział wydatków na edukację w wydatkach ogółem jest wyraźnie zróżnicowany według

⁷ Wartości współczynników korelacji, które są istotne na poziomie istotności 0,05.

wielkości gospodarstwa domowego (tabela 1). Wraz ze wzrostem liczby osób w gospodarstwie domowym zwiększał się udział wydatków na edukację w wydatkach ogółem. Wzrost ten był jednak obserwowany w gospodarstwach liczących do 5 osób. Powyżej tej liczby członków gospodarstwa domowego odsetek wydatków na edukację spadał.

Jednocześnie w omawianych gospodarstwach domowych z klasy pierwszej wystąpił najmniejszy udział wydatków na użytkowanie mieszkania i nośniki energii⁸ w wydatkach ogółem (tabela 3). Wydatki te to drugie pod względem wielkości (po żywności) wydatki ponoszone przez gospodarstwo domowe. Przeznaczone są one na zaspokojenie potrzeb podstawowych. Wyższy ich poziom wskazuje na niższy poziom życia ludności [Ostasiewicz 2004, s. 171–172].

Przy badaniu poziomu życia ludności należy zwrócić także uwagę na wyposażenie gospodarstw domowych w nowoczesne dobra trwałe. Wskaźnik ten stanowi wyznacznik zamożności ludności – wraz ze wzrostem jego stopnia poprawia się poziom życia ludności [Stanisławska 2007, s. 375]. W 2006 roku odnotowano znaczne zróżnicowanie stopnia wyposażenia gospodarstw domowych w zmywarkę do naczyń na tle badanych jednostek agregatowych (zmienna diagnostyczna w zakresie zagospodarowania materialnego)⁹. Najlepiej w sprzęt ten wyposażone były gospodarstwa domowe należące do omawianej klasy (tabela 1 i 3). Gospodarstwa domowe z klasy pierwszej charakteryzowały się ponadto dużym udziałem wydatków na transport¹⁰ oraz łączność¹¹, a także na restauracje i hotele oraz na wyposażenie mieszkania i prowadzenie gospodarstwa domowego, co w znacznym stopniu determinowało wysoki poziom życia gospodarstw z tej klasy (tabela 3).

Należy również zauważyć, że udział tych wydatków w głównej mierze zróżnicowany był przynależnością do grupy społeczno-ekonomicznej ludności. Liczebność gospodarstwa domowego w mniejszym stopniu oddziaływała na poziom tej cechy (tabela 1).

Klasa druga obejmowała trzy jednostki agregatowe: trzy-, czteroosobowe gospodarstwa domowe pracowników oraz sześć- i więcej osobowe gospodarstwa domowe, których głównym źródłem dochodu była praca na własny rachunek (tabela 2). Wśród gospodarstw domowych z tej klasy zaobserwowano niski odsetek wydatków na żywność w dochodach rozporządzalnych (tabela 3). Ponadto wyróżniał je duży udział wydatków na kulturę i rekreację w dochodzie rozporządzalnym. Jest to ważny wskaźnik poziomu życia ludności, gdyż kultura oddziałuje niemal na wszystkie sfery życia człowieka, ma wpływ na sposób odżywiania i ubierania się, urządzania mieszkania, sto-

⁸ Wydatki ponoszone na opłaty za najem mieszkania, materiały i usługi związane z konserwacją mieszkania lub domu i inne usługi związane z zamieszkiwaniem (m. in. zaopatrywanie w wodę, usługi kanalizacyjne, wywóz nieczystości, koszty zarządzania i administracji nieruchomością), nośniki energii (energia cieplna, opał, energia elektryczna i gaz).

⁹ Współczynnik zmienności wyniósł 88,48%.

¹⁰ Wydatki przeznaczone na środki transportu, eksploatację prywatnych środków transportu, usługi transportowe.

¹¹ Wydatki przeznaczone na usługi pocztowe, telekomunikacyjne, internetowe, instalacje telefoniczne.

sunek do innych ludzi, uznawane wartości itd. Rekreacja zaś jest formą aktywności w czasie wolnym, przeznaczonym na wypoczynek, przyjemnością, mającą na celu regenerację sił psychicznych, fizycznych oraz zapobieganie dalszemu zmęczeniu [Rudnicki 2000, s. 182]. Podobnie jak w klasie pierwszej, tu również wystąpił duży udział wydatków na edukację oraz wysoki odsetek osób z wykształceniem wyższym.

Szczególne znaczenie wśród potrzeb oraz aspiracji gospodarstw domowych odgrywają dobra trwałego użytku [Włodarczyk-Śpiewak 2003, s. 54]. Gospodarstwa domowe z tej klasy charakteryzowały się wysokim wskaźnikiem wyposażenia w nowoczesne dobro trwałe, jakim jest zmywarka do naczyń (tabela 3).

Warto także zwrócić uwagę na mały, na tle pozostałych klas, udział wydatków na użytkowanie mieszkania i nośniki energii oraz na przeciętny udział wydatków na wyposażenie mieszkania i prowadzenie gospodarstwa domowego¹² w wydatkach ogółem. Udział wydatków na transport i łączność w wydatkach ogółem kształtował się na poziomie niewiele powyżej przeciętnego w stosunku do omawianych klas (tabela 3).

W skład najliczniejszej klasy trzeciej zaliczono jedenaście jednostek agregatowych: grupę społeczno-ekonomiczną rolników (za wyjątkiem gospodarstw dwuosobowych) oraz emerytów i rencistów (za wyjątkiem gospodarstw sześciu i więcej osobowych), a także pięcio-, sześć- i więcej osobowe gospodarstwa domowe pracowników (tabela 2). Klasę tę charakteryzował duży udział wydatków na żywność w dochodzie rozporządzalnym, co wskazuje na słabą kondycję finansową jednostek agregatowych z tej klasy (tabela 3). Do dużego udziału wydatków na żywność w przypadku gospodarstw domowych rolników zakwalifikowanych do klasy trzeciej, poza niskimi dochodami, przyczyniło się spożycie naturalne. Gospodarstwa domowe z tej klasy odznaczały się także najniższym udziałem wydatków na restauracje i hotele oraz przeciętnym udziałem wydatków na edukację oraz osób z wykształceniem wyższym. W przypadku udziału wydatków na użytkowanie mieszkania i nośniki energii w wydatkach ogółem zaobserwowano powyżej przeciętny ich poziom na tle pozostałych grup. W omawianych gospodarstwach domowych występował niski stopień wyposażenia gospodarstw domowych w zmywarkę do naczyń, co również wpływało na niższy poziom ich życia.

Charakterystyczną cechą gospodarstw domowych z klasy trzeciej jest względnie mały udział środków przeznaczanych na finansowanie potrzeb w zakresie transportu. Wiąże się z tym również mniejsza dostępność do centrów kultury i rekreacji (kin, teatrów, muzeów, basenów, kortów tenisowych, siłowni itp.). Stąd też jednostki agregatowe z tej klasy przeznaczały przeciętną część swoich dochodów rozporządzalnych, na tle pozostałych jednostek agregatowych, na zaspokojenie potrzeb w zakresie kultury i rekreacji. Członkowie, wchodzący w skład tych gospodarstw, wyróżniali się również największym

¹² Są to wydatki przeznaczone na meble, artykuły dekoracyjne, dywany wykładziny, sprzęt oświetleniowy, sprzęt gospodarstwa domowego, wyroby szklane, zastawę stołową itp. [*Budżety gospodarstw...* 2007, s. 160].

udziałem wydatków na zdrowie w dochodzie rozporządzalnym. Na ten fakt wpływ miała bez wątpienia grupa społeczno-ekonomiczna emerytów i rencistów (zakwalifikowana do klasy trzeciej), która ponosiła względnie duże wydatki związane ze zdrowiem (m.in. na artykuły farmaceutyczne, sprzęt medyczny i usługi szpitalne) w porównaniu z innymi grupami społeczno-ekonomicznymi z racji wieku i zdrowotności (tabele 1 i 3).

W skład klasy czwartej zakwalifikowane zostały dwuosobowe gospodarstwa domowe rolników oraz sześćo- i więcej osobowe gospodarstwa domowe emerytów i rencistów (tabela 2). Klasa ta odznaczała się największym udziałem wydatków na żywność i co jest z tym związane – najgorszą sytuacją dochodową (tabela 3). Niski poziom dochodów stanowił znaczną barierę w zaspokojeniu potrzeb kulturalnych i rekreacyjnych i implikował najmniejszy spośród pozostałych klas udział wydatków na ten cel. Jednostki agregatowe tej klasy odznaczały się również najniższym odsetkiem osób z wykształceniem wyższym (dziesięciokrotnie niższym niż w przypadku klasy pierwszej) oraz udziałem wydatków na edukację, co zmniejszało szanse członków gospodarstw domowych z tej klasy na poprawę poziomu wykształcenia. Im wyższy jest poziom wykształcenia, tym na ogół wyższe dochody, a to przekłada się na lepszą kondycję finansową [Kwasek 2000, s. 36]. Wśród gospodarstw domowych tej klasy zaobserwowano także najmniejszy udział wydatków na wyposażenie mieszkania i prowadzenie gospodarstwa domowego. Mieszkanie jest dobrem pierwszej potrzeby. Odgrywa ważną rolę w funkcjonowaniu każdej rodziny, gdyż daje schronienie i poczucie bezpieczeństwa. Stwarza podstawy właściwego jej rozwoju, kształcenia dzieci i dorosłych, prowadzenia życia rodzinnego i towarzyskiego. Jest m.in. miejscem pracy, odpoczynku, rozrywki [Kwasek 2002, s. 129]. Wśród gospodarstw domowych z tej klasy zaobserwowano także największy udział wydatków na użytkowanie mieszkania i nośniki energii oraz najgorszy stopień wyposażenia w zmywarkę do naczyń. Z kolei udział wydatków na restauracje i hotele był na poziomie średnim na tle pozostałych klas (tabela 3).

PODSUMOWANIE

Przeprowadzona analiza wykazała znaczne zróżnicowanie poziomu życia wyodrębnionych grup gospodarstw domowych. Najlepszym poziomem życia charakteryzowały się gospodarstwa pracujące na własny rachunek, liczące do pięciu osób, oraz gospodarstwa pracowników, liczące do dwóch osób, najgorsze natomiast – dwuosobowe gospodarstwa domowe rolników oraz sześćo- i więcej osobowe gospodarstwa emerytów i rencistów.

Analiza udziału wydatków na żywność w dochodzie rozporządzalnym pokazała, iż liczba osób znacznie różnicuje sytuację finansową gospodarstw domowych. We wszystkich grupach społeczno-ekonomicznych ludności gospodarstwa domowe bardziej liczne (za wyjątkiem rolników i trzyosobowych gospodarstw domowych, których głównym źródłem utrzymania była praca na własny rachunek) od-

¹³ Konstrukcja syntetycznego miernika zbudowanego przy użyciu metody TOPSIS pozwala w porównaniu do klasycznej metody wzorcowej Hellwiga na uwzględnienie, poza wzorcem poziomu życia, również jego antywzorca.

znaczały się większym udziałem wydatków na żywność w dochodzie rozporządzalnym, co obrazowało słabszą sytuację ekonomiczną tych jednostek.

Wyniki badań przeprowadzonych przy zastosowaniu metody TOPSIS w pewnym stopniu pokrywają się z badaniami przeprowadzonymi przez M. Kwasek, wykorzystującymi klasyczną metodę wzorcową Hellwiga do konstrukcji syntetycznego miernika¹³ [Kwasek 2000]. Jednakże w analizach tych nie uwzględniono wielkości gospodarstwa domowego. Oceniono w nich poziom życia gospodarstw domowych według grup społeczno-ekonomicznych ludności. Nie zastosowano także kryterium statystycznego przy doborze zmiennych diagnostycznych. Warto jednak zauważyć, iż wniosek główny, wynikający z przeprowadzonych przez Kwasek [2000] analiz, stwierdzający, że najniższym poziomem życia w 1998 roku charakteryzowały się gospodarstwa domowe rolników, a następnie emerytów i rencistów, najwyższym natomiast gospodarstwa domowe pracujących na własny rachunek, pokrywa się częściowo z wnioskiem z niniejszych badań.

BIBLIOGRAFIA

- Budżety gospodarstw domowych w 2006 r.*, 2007. GUS, Warszawa.
- Gutkowska K., Ozimek I., Laskowski W., 2001: *Uwarunkowania konsumpcji w polskich gospodarstwach domowych*. Wydaw. SGGW, Warszawa.
- Kwasek M., 2000: *Poziom życia rolników w świetle badań budżetów gospodarstw domowych*. IERiGŻ, Warszawa.
- Kwasek M., 2002: *Poziom życia rolników w ostatniej dekadzie XX wieku*. IERiGŻ, Warszawa.
- Metodyka badań budżetów gospodarstw domowych*, 1999. Zeszyty metodyczne i klasyfikacje. GUS, Warszawa.
- Ostasiewicz W., 2004: *Ocena i analiza jakości życia*. Wydaw. Akademii Ekonomicznej im. Oskara Langego we Wrocławiu, Wrocław.
- Pośpiech E., Warzecha K., 2000: *Living Standard In Poland Compared to other European Countries*. In: *Aspects of Quality of life*. Ed. W. Ostasiewicz. Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu, Wrocław.
- Rudnicki L., 2000: *Zachowanie konsumentów na rynku*. PWE, Warszawa.
- Sikorka J., 1998: *Konsumpcja*. IFiS PAN, Warszawa.
- Stanisławska J., 2007: *Zróżnicowanie regionalne poziomu życia gospodarstw domowych w Polsce*. „Roczniki Naukowe Seria” IX, 2.
- Włodarczyk-Śpiewak K., 2003: *Czynniki determinujące konsumpcję młodych gospodarstw domowych*. Wydaw. Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin.
- Wysocki F., 2008: *Zastosowanie metody TOPSIS do oceny regionalnego zróżnicowania poziomu rozwoju sektora mleczarskiego*. „Wiadomości Statystyczne” 1.
- Wysocki F., Lira J., 2005: *Statystyka opisowa*. Wydaw. Akademii Rolniczej w Poznaniu, Poznań.
- Żelazna K., Kowalczyk L., Mikuta B., 2002: *Ekonomika konsumpcji: elementy teorii*. Wydaw. SGGW, Warszawa.

DIFFERENCES IN THE STANDARD OF LIVING OF HOUSEHOLDS REPRESENTING VARIOUS SOCIO-ECONOMIC GROUPS AND SIZES

Abstract. The aim of the paper was to assess the standard of living of Polish households in 2006 according to their size and division into socio-economic categories. To measure it a synthetic indicator based on the TOPSIS method was used. The conducted analysis revealed significant differences in the standard of living of individual households. The highest standard of living characterised the households of self-employed persons, which had up to five members, and the households of employed persons, which had not more than two members. In turn, the lowest standard of living was observed in the two-member households of farmers and in the many-member households of retired persons and disability pensioners. Significant disparities in the level of satisfaction of needs relating to individual goods and services may cause differences in the behaviour of individuals, lead to social marginalisation and the emergence of pathological groups that have no chances for proper participation in social life.

Key words: standard of living, household, TOPSIS method